

Jedinec v spoločnosti. Úvaha o biografickom prístupe na príklade M. R. Štefánika*

MICHAL KŠIŇAN

Kľúčové slová: prístupy a metódy spracovania biografie, francúzska historiografia, spoločenská determinácia konania jednotlivca, Milan Rastislav Štefánik, demokratizmus, Štefánikov kult

Pri písaní životopisu osobností narazí autor na viacero kľúčových otázok, voči ktorým musí, či už explicitne alebo implicitne, zaujať stanovisko. Jednou z nich je aj otázka spoločenskej podmienenosti individuálneho konania, miery vplyvu kolektívnych vzorcov na individuálne správanie a naopak hraníc autonómneho rozhodovania. Z toho vyplýva aj rozloženie priestoru, ktorý autor venuje osobe ako takej a ktorý venuje spoločnosti.

Možno vôbec pokladať vyrozprávanie životného príbehu jedného človeka za vedecký problém? Zatiaľ čo v zahraničí podobné otázky vzbudzovali a aj vzbudzujú rozličné reakcie, v slovenskej historiografii sa tento problém do značnej miery obchádzal. Z tých zopár titulov slovenských autorov o biografistike považujem za najprínosnejšiu úvahu od Petra Libu, ktorá má za cieľ „*istým spôsobom prispieť k úsiliu zbaviť sa v biografistickom myslení pozitivistickej mentality a inšpiratívne prijímať podnety z iných historických a kulturologických vied.*”¹ Väčšina z nich však takmer vôbec nereflektuje úvahy zahraničných vedcov.

Svoj príspevok som rozdelil na tri časti. V prvej sa budem zaoberať štyrmi postojmi ako napísať životopis a prečo.² Ide o práce francúzskych autorov, ktoré kladú dôraz na spoločenské faktory v živote jednotlivca na jednej strane až po zdôraznenie individuálnosti

* Štúdia vznikla v rámci grantu VEGA Občianska spoločnosť na Slovensku počas 1. ČSR. (Vývoj na demokratickej báze a vonkajšie a vnútorné vplyvy demokratického, autoritatívneho a totalitného typu) č. 2/0122/09 a tiež v rámci slovensko-francúzskeho projektu APVV Slovensko, paradigma vzniku viacnásobných európskych identít: konvergenie medzi Slovenskom, Francúzskom a Nemeckom. R. č. Sk - Fr - 0027-09.

¹ LIBA, Liba. Medzi vedou a umením. In *Biografické štúdie* 33, 2008, s. 53. K problému pozri tiež: HOLLÝ, Karol. Formovania historickej pamäti o Andrejovi Kmeťovi (1908-1914). In *Forum Historiae*, 1/2008. Internetový časopis,

Dostupné na internete: http://www.forumhistoriae.sk/FH1_2008/obsah.html ; 47 s. citované dňa 13. 6. 2010.

² Pod pojmom biografía/životopis budem rozumieť dielo zamerané na život jednotlivca – individuálna biografía.

opisovaného jedinca. Najprv načrtnem pozíciu Luciena Febvra, podľa ktorého jediné ospravedlnenie na napísanie biografie je jej použitie ako sondy do súvekej spoločnosti. Vzápätí prístup známeho sociológa Pierra Bourdieuho, ktorý sa domnieva, že biografía nie je vedecký žáner. Potom názor Jacquesa Le Goffa, ktorý uznáva legitimitu biografie avšak s náležitou kontextualizáciou. Nakoniec opíšem prístup novinára Jeana Lacoutureho preferujúceho hlavne sústredenie sa na opisovanú osobu bez rozsiahlejšieho opisovania spoločnosti. Spomenuté postoje iba načrtávam, keďže ich rozobratie a zosumarizovanie diskusií, ktoré vyvolali, by si žiadali omnoho väčší priestor. Následne opíšem prístup, ktorý som sa rozhodol použiť pri písaní svojej dizertačnej práce na tému M. R. Štefánik – biografická esej.

Po tejto metodologickej časti sa sústredím na jeden konkrétny Štefánikov postoj, na jeho „nedemokratické“ zmýšľanie. Pokúsim sa vysvetliť korene tohto postoja na pozadí rodinných tradícií, ako aj postavenia a pozícií duchovných v spoločnosti na konci 19. storočia na slovenskom vidieku. Podľa všetkého tieto dva faktory zohrali významnú úlohu pri tvorbe Štefánikových názorov a ide tu o kontinuitu mentálnych vzorcov.

Hoci Milan Rastislav Štefánik zomrel v roku 1919, odvolávanie sa na jeho odkaz patrilo k základnej výbave mnohých politických strán v medzivojnovom období. Na ťahanice medzi autonomistami a centralistami o jeho osobu poukázal vo svojom príspevku Peter Macho.³ Avšak to nebola ani zďaleka jediná polemika, uprostred ktorej sa Štefánik posmrtno ocitol. V tretej časti článku sa zameriam na článok Ferdinanda Peroutku *Štefánikova smrť*, ktorý za prvej Československej republiky (ČSR) vyvolal búrlivé ohlasy. Snažím sa tiež poodhaliť aj motívy vzniku tohto článku.

Biografia vo francúzskej historiografii

Lucien Febvre a životopis ako sonda

Lucien Febvre, jeden z „otcov“ historickej školy *Annales*, napísal knihu o Françoisovi Rabelaisovi, v ktorej použil biografiu ako sondu do dobovej spoločnosti. Hlavným cieľom knihy je štúdium kolektívnej psychológie. L. Febvre je presvedčený, že „*individuum je vždy iba tým, čím mu umožní byť jeho doba, jeho spoločenské prostredie*“.⁴ Biografia má teda

³ MACHO, Peter. Národný hrdina a politika. Štefánik medzi čechoslovakizmom a autonomizmom. In *Človek a spoločnosť* VII, 3/2004. Dostupné na internete: <http://www.saske.sk/cas/archiv/3-2004/index.html> ; citované dňa 3. 2. 2010.

⁴ FEBVRE, Lucien. *Combats pour l'Histoire*. Paris: Librairie Armand Colin, 1992 (prvé vydanie 1952), s. 249. Dostupné na internete: http://classiques.ugac.ca/classiques/febvre_lucien/Combats_pour_lhistoire/febvre_combats_pour_histoire.pdf Stiahnuté dňa 23. 7. 2009.

zmysel len ako ilustrácia okolností, ktoré určujú jej vývoj. L. Febvre nehľadá jednotlivca, ale mentálny svet, v ktorom žije. Najdôležitejšia je teda otázka, do akej miery je F. Rabelais charakteristický pre 16. storočie.

V úvode knihy o Rabelaisovi sa autor priznáva k svojej náklonnosti k nemu, avšak hneď dodáva, že tu nejde o poctu čitateľa svojmu obľúbenému autorovi. Nie je to teda Rabelaisov životopis, ale esej o zmysle a duchu 16. storočia.⁵ Je to hľadanie metódy alebo skôr kritický rozbor komplexu historických, psychologických a metodologických problémov.⁶ Prečo však F. Rabelais? Túto osobu si L. Febvre nevybral preto, že je stále veľmi populárna, ale z omnoho prozaičkejších dôvodov. V prvom rade je to dostatok zachovaného materiálu, ďalej ide o Rabelaisove názory, ale tiež ich charakteristickosť. F. Rabelais totiž zanechal vo svojich spisoch mnoho informácií o problémoch, ktoré trápili jeho súčasníkov: diskusie o duši a jej nesmrteľnosti, vzkriesení a posmrtnom živote alebo o zázrakoch a všemocnosti Stvoriteľa.⁷ Autor knihu rozdelil na dve časti, keď v jednej sa venuje Rabelaisovi ako ateistovi a v druhej otázke viery a ateizmu v 16. storočí. Ako sám uvádza, chce sa vyhnúť najväčšiemu hriechu, akého sa môže historik dopustiť, a to anachronizmu.⁸ Na otázku Rabelaisovho ateizmu odpovedá, že 16. storočie je natoľko ponorené vo viere v Boha, že akýkoľvek ateizmus je v tom čase nemožný.⁹

Na margo Lefebrových názorov o tom, že „*Historik nie je ten, ktorý vie, ale ten čo hľadá*“, sa francúzsky historik Paul Chalus v predhovore k reedícii tejto publikácie vyjadril: „*Táto kniha nie je iba veľkou lekciou o metóde, ale aj lekciou opatrnosti a skromnosti zo strany jedného z najväčších historikov 20. storočia*“.¹⁰

Pierre Bourdieu a biografická ilúzia

Francúzsky sociológ Pierre Bourdieu zaujal roku 1986 v článku *Biografická ilúzia* k problému biografie radikálne odmietavé stanovisko. Treba však pripomenúť, že neodmietal životopis ako nástroj na analýzu určitého fenoménu.¹¹ Napísaním životopisu vo forme príbehu podľa neho implicitne predpokladáme, že život má svoj zmysel a smerovanie, že človek ako heroické individuum je nositeľom a tvorcom tohto zmyslu, a to vôbec nie je málo. P. Bourdieu tvrdí, že týmto spôsobom mlčky prijímame filozofiu dejín ako sled udalostí. Z toho možno vyvodit', že život tvorí ucelený a usmernený celok, ktorý môže a musí byť vnímaný

⁵ FEBVRE, Lucien. *Le problème de l'incroyance au 16e siècle, La religion du Rabelais*. Paris: Albin Michel, 1968 (prvé vydanie 1942), s. 11.

⁶ Tamže, s. 19.

⁷ Tamže, s. 23-24.

⁸ Tamže, s. 15.

⁹ Tamže, s. 308.

¹⁰ Tamže, s. 10.

¹¹ SORIANO, Eric. De quelques illusions sur l'*illusion biographique* à propos d'un texte de Pierre Bourdieu. In COPPOLANI, Antoine – ROUSSEAU, Frédéric (eds.). *La biographie en histoire. Jeux et enjeux d'écriture*. Paris: Michel Houdiard Éditeur, 2007, s. 115.

ako výsledok určitého plánu. Podľa autora život prezentovaný ako príbeh je logicky napísaný v chronologickom slede. Má svoj začiatok, etapy vývoja a svoj koniec, ktorý je zároveň aj jeho cieľom. Zmysel života možno teda určiť až retrospektívne – od smrti. Jednotlivé etapy, často narúšajúce chronologický prístup, majú ambíciu byť organizované podľa pochopiteľných vzťahov. P. Bourdieu tvrdí, že táto tendencia vybrať niektoré charakteristické udalosti a vytvoriť medzi nimi logické súvzťahnosti (retrospektívne aj perspektívne) robí z (auto)biografa ideológa života.¹² V závislosti na zámere autora sa teda dá napísať viacero životopisov jednej osoby. Spoločenská skutočnosť je však úplne iná a sloboda konania jedinca je omnoho viac ohraničená, ako sa on sám domnieva. Tvrdí „*rodíme sa determinovaní a máme len veľmi malú šancu skončiť slobodní.*“¹³ P. Bourdieu tým odmieta tzv. subjektivistickú ilúziu, ktorá spočíva v ignorovaní skrytých spoločenských procesov.¹⁴ Odmieta aj objekt biografie, rovnako ako sled udalostí vlastný pre životopis, a tvrdí, že tieto faktory paralyzujú vedeckosť historického prístupu.¹⁵

Podľa P. Bourdieuho je človek v modernej spoločnosti prevažne vnímaný ako zodpovedná a pochopiteľná bytosť tak, aby korešpondovala s dobre vytvoreným a ľahko zrozumiteľným príbehom. Toto podporuje aj štátna moc, ktorá zaznamenáva dátum nášho narodenia, smrti, pohlavie, národnosť atď. Spoločensky potrebná nerozdelenosť a celosť ľudského ja je zaisťovaná rôznymi inštitútmi, z ktorých je najzjavnejšie vlastné meno. Vlastné meno zabezpečuje biologickému jedincovi stálu spoločenskú identitu, pod ktorou vystupuje vo všetkých možných oblastiach života. Iba takáto forma abstrakcie zaisťuje jedincovi jeho identitu. Vlastné meno ako také nám v podstate nemôže poskytnúť žiadnu informáciu o jedincovi, je to nositeľ občianskeho postavenia.¹⁶ E. Soriano parafrázuje K. Marxa, ktorý povedal, že abstraktný občan ešte neznamena konkrétnu individuum.¹⁷

P. Bourdieu sa domnieva: „*Pokúsiť sa pochopiť život ako jednoliatu a sebestačnú sériu za sebou nasledujúcich udalostí spätých iba so subjektom bez ďalšej väzby, ktorého nemennosť je asi taká ako nemennosť vlastného mena, je približne rovnako absurdné, ako sa pokúsiť vysvetliť jednu cestu v metre bez ohľadu na celú štruktúru siete, to znamená schému objektívnych vzťahov medzi jednotlivými stanicami.*“¹⁸ Ľudské konanie je podľa P. Bourdieuho spoločensky podmienené formou určitých podvedomých návykov, ktoré

¹² BOURDIEU, Pierre. L'illusion biographique. In *Actes de la recherche en sciences sociales*, č. 62, 1/1986, s. 69.

¹³ BOURDIEU, Pierre – CHARTIER, Roger. *Le sociologue et l'historien*. Marseille, Paris: Agone, Raisons d'agir, 2010, s. 40.

¹⁴ SORIANO, ref. 11, s. 117.

¹⁵ DOSSE, François. *Le pari biographique. Écrire une vie*. Paris: La découverte, 2005, s. 228.

¹⁶ BOURDIEU, ref. 12, s. 70-71.

¹⁷ SORIANO, ref. 11, s. 118.

¹⁸ BOURDIEU, ref. 12, s. 71. VESELSKÁ, Natália. *Politické perzekúcie – nástroj sociálnej kontroly v komunistickom totalitnom režime na Slovensku*. Dizertačná práca. Bratislava: Ústav etnológie SAV, 2007, s. 64.

jednotlivec získava v konfrontácii so spoločenskými inštitúciami a pravidlami. Jedinci sú na jednej strane produktom svojej individuálnej minulosti, výchovy spojenej s istým prostredím, ale na druhej strane aj kolektívnej minulosti, systémom hodnôt, názorov, kategórií myslenia atď. súborom spoločenských štruktúr, ktoré si osvojujú.¹⁹ Neznamená to úplnú sociálnu determináciu jednotlivca, ale to že jedine jeho spoločenská minulosť nám umožní pochopiť jeho prítomnosť. Odmieťa chápať sociálne javy ako veci a tým spôsobom ich úplné objektivizovanie. P. Bourdieu nazval tento koncept *habitus*, ktorý mu umožňuje zase uniknúť objektivistickej ilúzii.²⁰ Tvrdí tiež „na to aby sme pochopili čo niekto urobí, nestačí poznať len podnet konania; v jadre existuje systém dispozícií, t.j. vecí existujúcich vo virtuálnom stave, ktoré sa prejavia pri styku s určitou situáciou.“²¹ Habitus nie je osud ale „otvorený systém dispozícií, ktorý je neustále konfrontovaný so skúsenosťami a zároveň nimi menený.“²² Medzi habitom a situáciou teda existuje vzájomná previazanosť, keďže „je to *habitus*, ktorý svojím spôsobom tvorí situáciu a je to situácia, ktorá tvorí *habitus*.“²³ Kontinuita konania teda existuje, ale nie v takej individualistickej forme, ako si ju väčšina ľudí predstavuje. Na pochopenie biografickej ilúzie si treba uvedomiť základ Bourdieuho sociológie, keď nevidí opozíciu medzi spoločnosťou a jedincom, objektívnym a subjektívnym, makrom a mikrom, tak ako ju vnímajú mnohí iní sociológovia či historici.²⁴

V súlade so svojím presvedčením uverejnil roku 2002 opis svojho života, ktorý odmieta kvalifikovať ako autobiografiu. Tento text napísal proti eventuálnym životopiscom.²⁵

Jacques Le Goff a človek ako neoddeliteľná súčasť spoločnosti

Francúzsky historik Jacques Le Goff sa k rozoberanej problematike vyjadril v článku v časopise *Débat* a v úvode k svojej knihe o svätom Ľudovítovi. Článok treba v prvom rade kontextualizovať, keďže vyšiel v prvej polovici roku 1989, a teda v čase, keď vo francúzskej historiografii zaznamenávajú tzv. *tournant critique* (kritický zlom, zvrät), t. j. spochybnenie uprednostňovania *longue durée* (dlhé trvanie), oslabovanie interdisciplinariny v prospech jednotlivých disciplín, čo je v konečnom dôsledku návrat udalosti, biografie či dlho zaznávanej politickej histórie. Neskôr sa však J. Le Goff vrátil k „tradičnému“ presvedčeniu školy *Annales* zaznávajúcemu oprávnenosť biografie.²⁶

Podľa J. Le Goffa neudalostná biografija nemá zmysel, keďže príbeh sa vyvíja okolo určitých individuálnych alebo kolektívnych udalostí. Uznáva dôležitosť výskumu mentalít

¹⁹ BOURDIEU – CHARTIER, ref. 13, s. 74.

²⁰ SORIANO, ref. 11, s. 120.

²¹ BOURDIEU – CHARTIER, ref. 13, s. 74.

²² Tamže, s. 79.

²³ Tamže, s. 80.

²⁴ Tamže, s. 58-61.

²⁵ DOSSE, ref. 15, s. 228.

²⁶ LE GOFF, Jacques. *Hľadání středověku*. Praha: Vyšehrad, 2005, s. 131.

a kolektívnej psychológie, ale pýta sa, či kolektív nevedie k jedincovi a naopak, jedinec nie je pre historika nevyhnutne členom skupiny: „*nie je biografía nevyhnutný doplnok analýzy spoločenských štruktúr a kolektívneho správania?*“ Teraz, keď je historik lepšie vedecky „vyzbrojený“ informáciami o mentalitách, môže sa vrátiť k objektom histórie ako sú udalosť, politika či jedinec.²⁷ Tvrdí, že po oslobodení sa od falošných problémov a predsudkov voči životopisu ako historickému žánru, biografía má možnosť byť veľmi užitočná pri reflexiách o ambíciách či pri limitoch historického remesla.²⁸

J. Le Goff však odmieta návrat k plochým, tradičným a čisto udalostným životopisom. Za životopisy nepovažuje ani práce, v ktorých je jedinec ponorený vo svojom okolí, a teda nie je v popredí diela. Za skutočnú biografiu pokladá život individua. Legitimitu biografie ako historického žánru zabezpečuje takýto cieľ: „*prezentácia a vysvetlenie jedného života v minulosti. Avšak v minulosti osvetlenej novými koncepciami historiografie.*“²⁹ V úvode ku knihe o svätom Ľudovítovi tvrdí: „*Táto kniha sa zaoberá človekom a o dobe, v ktorej žil, hovorí len do takej miery, aby ho osvetlila. Mojm cieľom nie je, vláda svätého Ľudovíta ani, svätý Ľudovít a jeho kráľovstvo ani, svätý Ľudovít a jeho doba, hoci sa musím zaoberať aj týmito témami. Ak ma písanie o svätom kráľovi niekedy priviedlo detailne k hĺbkovému spracovaniu širokej oblasti, je to preto, že bol na kresťanskom západe spolu s Fridrichom II. najdôležitejšou politickou postavou 13. storočia. Zatiaľ čo Fridrich II., v ktorom dnes vidíme jedného z predchodcov moderného štátu, zostal na okraji fascinovaný kultúrnymi hranicami Stredomoria, Ľudovít XI. je geograficky, chronologicky, ideologicky najústrednejšou z veľkých osobností kresťanstva 13. storočia. Tu je pôvod myšlienky napísať jeho životopis.*“³⁰

J. Le Goffa od začiatku písania životopisu svätého Ľudovíta prekvapovala náročnosť tohto žánru, keďže chcel pri jeho realizácii použiť prístup, ktorý spolu s francúzskym stredovekárom Pierrom Toubertom nazval globalizujúcou témou, keď sa okolo subjektu vytvára celé výskumné pole. Pýta sa, ktorý iný objekt výskumu ako osoba, dokáže okolo seba vytvoriť taký široký priestor. Svätý Ľudovít ovplyvnil viacero oblastí, ako napr. ekonomiku, spoločnosť, politiku, kultúru, či náboženstvo, a historik píšuci biografiu musí všetky tieto oblasti analyzovať, aj keď úplné poznanie ľudského jedinca zostáva utópiou.³¹

Jean Lacouture a novinárska biografía

Ako poslednú som sa rozhodol predstaviť koncepciu francúzskeho novinára a životopisca Jeana Lacoutureho, ktorého dielo sa nachádza niekde na priesečníku medzi históriou a žurnalistikou. Jeho metodológiu budem analyzovať preto, lebo na pomyselné stupnici od autorov kladúcich dôraz na spoločnosť až po tých, ktorí ho dávajú na jednotlivca, reprezentuje

²⁷ LE GOFF, Jacques. Comment écrire une biographie historique aujourd'hui ? In *Débat*, č. 54, mars-avril 1989, s. 49.

²⁸ LE GOFF, Jacques. *Saint Louis*. Paris: Gallimard, 1996, s. 15.

²⁹ LE GOFF, ref. 27, s. 50.

³⁰ LE GOFF, ref. 28, s. 13-14.

³¹ Tamže, s. 15-16.

skupinu zameriavajúcu sa hlavne na indivíduum. J. Lacouture sa netají svojim presvedčením, že dokáže napísať biografiu iba o takom človeku, ktorého obdivuje. Avšak obdiv bez kritiky prirovnáva k portrétu bez tieňa, inými slovami je to plochý obraz.³² Celý život ho fascinovali výnimoční ľudia – hrdinovia, avšak do takej miery, do akej tieto osobnosti symbolizujú chod histórie. Napriek tomu si nemyslí, že dejinami hýbu iba takéto ľudia. Objavenie Ameriky, alebo ekonomické výmeny považuje za minimálne rovnako dôležité, ako vôľu Ľudovíta XIV, no to nie je jeho starosť.³³ Tento obdiv pre hrdinov je zrejme dôsledkom jeho nečinnosti počas druhej svetovej vojny, z čoho mal pocit viny. Biografie jeho hrdinov možno do určitej miery považovať za neprežitú autobiografiu, do ktorej premieta svoje sny.³⁴

Sám J. Lacouture si je vedomý faktu, že osoby, o ktorých píše, nie sú dostatočne kontextualizované, chýba im lepšie zasadenie do dobovej spoločnosti. Na rozdiel od vedeckých prác historikov Georgea Dubyho o Guillaumovi de Maréchalovi alebo Paula Murraya Kendalla o Ľudovítovi XI. J. Lacouture nepovažuje svoje životopisy za diela vedeckého charakteru. Navyše napr. knihu od J. Le Goffa o svätom Ľudovítovi J. Lacouture pokladá skôr za veľkú knihu okolo jednej osoby než za biografiu. Považuje sa viac za dobrého portrétistu než za dobrého historika, ktorý by dokázal pochopiť nielen jednu osobu, ale aj celú dobu.³⁵ Z toho vyplýva jeho presvedčenie, že písať o súčasných hrdinoch nepovažuje za zložitejšie ako napr. písať o Jean-Françoisovi Champollionovi či Michelovi de Montaignovi.³⁶

Ako novinár J. Lacouture kladie dôraz, pochopiteľne, na iné veci ako na vedeckosť svojho diela. Veľkú dôležitosť prikladá štýlu a psychológii, ktorú považuje pre biografa za kľúčovú. Pri písaní dodržiava takmer bez výnimky chronologický prístup. Na druhej strane čo je blízke práci historikov, je jeho úsilie nájsť pravdu.³⁷ Pokiaľ ide o zdroje, uprednostňuje zhromažďovanie faktov prostredníctvom rozhovorov, keďže si myslí, že takýmto spôsobom môže lepšie využiť prameň. Výčitky o nedostatku kritiky najmä v životopisoch politikov odmieta s tým, že neskrýva svoju subjektivitu. Napr. za životopis o Pierrovi Mendèsovi Francovi sa mu dostalo mnoho kritiky, avšak on neskrýva svoj obdiv k tomuto politikovi. Podľa autora nejde o hagiografiu, ako niektorí tvrdia, ale o subjektívnu biografiu.³⁸ J. Lacouture napísal dosiaľ 15 životopisov a mnohé z jeho kníh získali viaceré ocenenia. O jeho akceptovaní vo vedeckom svete svedčí aj fakt, že v knihe *La Nouvelle Histoire*, ktorá je akýmsi „programovým vyhlásením“ tretej generácie historickej školy *Annales*, vydanej pod vedením J. Le Goffa, spracoval kapitolu o bezprostrednej minulosti (*L'histoire immédiate*).³⁹

³² LACOUTURE, Jean. *Profession biographe, conversations avec Claude Kiejman*. b. m.: Hachette, 2003, s. 115.

³³ Tamže, s. 51-52.

³⁴ DOSSE, ref. 15, s. 128.

³⁵ LACOUTURE, ref. 32, s. 98-99.

³⁶ Tamže, s. 94.

³⁷ Tamže, s. 90.

³⁸ Tamže, s. 148.

³⁹ LACOUTURE, Jean. *L'histoire immédiate*. In LE GOFF, Jacques (dir.). *La nouvelle histoire*. Bruxelles: Édition Complexe, 2006 (prvé vydanie 1978), s. 229-254.

Pri písaní svojej dizertačnej práce som sa z uvedených prístupov rozhodol využiť metodológiu, ktorá sa najviac približuje tej, čo použil J. Le Goff pri písaní životopisu svätého Ľudovíta. Súhlasím s ním, že výskum individua má zmysel, avšak jeho nedostatočné zasadenie do dobového spoločenského kontextu vedie k anachronizmu. Významný francúzsky psychiater Yves Pélicier sa vyjadril, že „*život [jedinca] nemožno oddeliť od života skupiny, avšak nemôže sa ani nechať absorbovať do takej miery, že už nebude vyjadrovať autonómnú existenciu.*“⁴⁰ V Štefánikovom prípade treba objasniť javy ako sekularizácia, kult vedy, dobové vzťahy medzi mužmi a ženami, nacionalizmus, rodinné a regionálne prostredie, v ktorom vyrastal, dobové poznatky o astronómii atď.

Vo svojej práci však nechcem opomenúť ani názory a prínosy ostatných vedcov. Konkrétne za mimoriadne prínosný považujem článok od P. Bourdieuho o biografickej ilúzii, ktorý sa stal, dalo by sa povedať, až klasikou medzi vedcami z oblasti spoločenských vied. Hoci sa s ním nestotožňujem úplne vo všetkom, jeho myšlienku, že život jedinca nemožno chápať lineárne, považujem za veľmi prínosnú. Rovnako chcem poukázať na fakt, že hoci človek tvorí svoj život, rovnako je aj ním tvorený.⁴¹

Chronologickými medzníkmi mojej dizertačnej práce nebudú dátumy narodenia a smrti Štefánika. Ak totiž nevezmeme do úvahy spoločenské, regionálne a rodinné prostredie a celkovo dobu, v ktorej sa Štefánik narodil a žil, ťažko budeme môcť pochopiť jeho životné dilemy a kľúčové rozhodnutia. Začiatok tejto doby nie je identický s dátumom jeho narodenia. Spochybnenie smrti ako definitívneho medzníka pri písaní biografie súvisí zase s rozvojom výskumu pamäti, keď sa už kladie dôraz skôr na vývoj vnímania a narábania s udalosťami, ako na udalosť ako takú. Tu ide o dve rozdielne oblasti výskumu: na jednej strane kriticko-analytické skúmanie života a na druhej strane skúmanie pozície danej osobnosti v historickej pamäti a jej vytváranie. Vnímanie historických osobností populáciou totiž neprebíha iba prostredníctvom vedeckých článok a monografií, ale tiež vďaka výstavbou pamätníkov, pomenovaním ulíc atď. v skratke tým čo dnes súhrnne označujeme za historickú pamäť. Dnešný človek teda nezačne vnímať Štefánika ako *tabula rasa*, ale už si prináša svoj vlastný „balíček“ vedomostí o ňom. Považujem, preto za dôležité zaoberať sa aj historickou pamäťou.

⁴⁰ PÉLICIER, Yves. La biographie et ses tensions. In *Diogène*, č. 139, juillet-septembre 1987, s. 90.

⁴¹ Rozhovor s Jacquesom le Goffom. Saint Louis a-t-il existé ? In *Histoire et science politique, relations internationales*, č. 24, 1996. Dostupné na internete: http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/archives-label-france_5343/les-themes_5497/sciences-humaines_13695/histoire-science-politique-relations-internationales_14467/saint-louis-a-t-il-existe-entretien-avec-historien-jacques-goff-no-24-1996_38060.html ; citované dňa 27. 7. 2009.

Štefánikova „nedemokratickosť“

Keď diskutujeme o Štefánikovom vzťahu k demokracii, treba si v prvom rade uvedomiť, z akého prostredia pochádzal. Otec M. R. Štefánika Pavel a aj jeho starý otec boli evanjelickí farári, a tak tu môžeme hovoriť o tzv. pastorskej dynastii. Na prelome storočia na slovenskom vidieku bol na dedine farár často jediným príslušníkom inteligencie, niekedy spolu s učiteľom. Logickým dôsledkom tejto pozície bolo, že jeho činnosť presahovala funkciu pastiera duší. Je teda zároveň sudcom, poradcom či prekladateľom (keďže oficiálna komunikácia bola v maďarskom jazyku). Dedinčania ho často nazývajú otcom a tento farár ním aj v skutočnosti neraz bol.⁴²

Pravdepodobne odtiaľ pramení povedomie, že kňazi, v prípade luteránov aj spolu so svojimi rodinami, sú viac ako ostatní dedinčania. Ako píše Ján Lajčiak: „*Lud na kňaza hľadel s úctou, bázňou a pokorou. Videl v ňom zvláštnu osobu líšiacu sa od iných ľudí... Na nimbe, ktorým im ľud hlavu ovenčil, si mnoho zakladali. Pokora ľudu im lichotila, čo sa ešte i teraz vo všeobecnosti javí v ošklivom zvyku dať si ruky bozkávať a prijímať nezaslúžené tituly.*“⁴³ Ako spomína Štefánikov kamarát Jaromír Vávra: „*Pavel Štefánik nebol demokrat. Naopak bol si toho veľmi dobre vedomý, že on ako farár a ako akademicky vzdelaný inteligent aj svojím starým zemianskym pôvodom stojí vysoko nad svojimi cirkevníkmi.*“ Jeho cirkevníci sa s ním rozprávali s veľkou úctou, s obnaženou hlavou a vždy ho oslovovali pán veľkomožný. „*Toho dôsledkom bolo, že teda ani jeho obvyklé tykanie cirkevníkom, nebolo tykaním rovného z rovným, ale tykanie pána s podriadeným. Nemohol im vykať, to sa nezhodovalo s jeho dôstojnosťou a ani oni mu nemohli tykať, to by zase nebolo v súlade s ich podriadeným postavením.*“ Štefánikovi rodičia odmietali aj spoločenské styky so spoločensky nižšie postavenými rodinami.⁴⁴

Starý otec Milana Štefánika, tiež Pavel, pochádzal zo starej slovenskej vzdelaneckej rodiny zemianskeho pôvodu „*a k podpisu si pridával voskovú pečať s erbom a monogramom. V erbe stál lev na zadných nohách a v prednej labe držal palmu nad päťramennou korunou. Dolnú a pravú stranu pečate vrúbila rovina a lesnaté kopce, na samom spodku bol znázornený potok, ktorý sa vlieva do rieky. Vo svojom údajnom zemianstve sa Pavel starší utvrdzoval aj tým, že večer čítaval a písaval pri štyroch sviečkach a za živý svet by nebol sadol do vlaku (v tých časoch už spájala železnica Trnavu s Prešporkom), keďže zemanovi sa nepatrilo cestovať ináč ako štvorzáprahom. Železnica podľa neho bola ešte tak pre kupcov a Židov.*“⁴⁵

⁴² KRPELCOVÁ, M. Moja sestra. In KUSÝ, Ivan – JESENSKÁ, Zora – MATUŠKA, Alexander (eds.). *Timrava v kritike a spomienkach*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1958, s. 45-46.

⁴³ LAJČIAK, Ján. *Slovensko a kultúra*. Bratislava: Q 111, 2007 (prvé vydanie 1921), s. 139.

⁴⁴ VÁVRA, Jaromír. *Vzpomínky na Milana Štefánika*. České Velenice: Pavel Nobis, 1930, s. 16-17.

⁴⁵ JURÍČEK, Ján. *Milan Rastislav Štefánik*. Bratislava: Q 111, 2006 (prvé vydanie 1968), s. 7.

Štefánikovci boli presvedčení, že ich rodina sa na územie dnešného Slovenska prisťahovala z Čiech po bitke na Bielej Hore a boli potomkami zemanov. Povedomie tejto tradície nájdeme nielen u M. R. Štefánika, ale aj u jeho synovca Ivana Krna.⁴⁶ Hana Ponická dokonca tvrdí, že ich šľachtický titul bol vyšší, asi gróf.⁴⁷ Podľa Vladimíra Polívku, tiež z matkinej strany mal M. R. Štefánik šľachtické korene, keďže jeho stará matka Zuzana Jurenková bola potomkom zemanov zvaných tiež de Hosszú.⁴⁸

Ako teda vidíme, Štefánik vyrástol v prostredí, v ktorom bola predstava o rozdiel medzi bežným človekom a akademicky vzdelaným, prípadne potomkom šľachtica hlboko zakorenená. Nechcem tu riešiť otázku prípadnej Štefánikovej „modrej krvi“, keďže skutočná príslušnosť k šľachte je úplne iný problém, ako povedomie príslušnosti. Avšak už len predstava čohosi, v tomto prípade šľachtictva, môže hrať v dejinách minimálne rovnakú úlohu, ako keby to bola pravda. U Štefánika sa teda zbiehajú dva dôležité faktory: príslušnosť k akademicky vzdelanej rodine a tzv. pastorskej dynastii a zároveň povedomie aristokratického pôvodu.

Navyše doma u Štefánikovcov panoval autoritatívny patriarchát. Otec bol prísny vodcom tejto spoločenskej jednotky. Aj pri zásadnom konflikte so svojím synom Milanom o viere Pavel Štefánik sa snažil využiť svoju otcovskú autoritu. Neskôr keď sa M. R. Štefánik rozhodoval medzi Louisou Weissovou a Giulianou Benzoniovou vybral si „nevinnú“ Talianku z aristokratickej rodiny, a nie emancipovanú Francúzsku, ktorá sa správala ako „skúsený štátnik.“⁴⁹

Iná Štefánikova láska si spomína na jeho zmätenie po návrate z pobytu v Rusku. „Štefánik bol estét a romantik. V Prahe mala v tomto smere na neho veľký vplyv pani Růžena Svobodová. Pani Svobodová v ňom pestovala sny o aristokratizme a velikášstve. V Rusku videl okázalú úpadkovú spoločnosť a na druhej strane poznal aj ruského mužíka. Nevedel, kam sa prikloniť. Jeho oči boli oslnené prepychom a srdce krvácalo bolesťou nad biedou malého človeka. A keď chodil tak zadumaný po pražských uliciach, mal jedinú túžbu, stretnúť sa s prof. Masarykom, od ktorého – to som vycítila – očakával rozriešenie svojho zmietania.“⁵⁰

Jeden z najlepších Štefánikových priateľov, a teda zároveň aj potenciálnych znalcov jeho osobnosti, M. Janin, si na jeho demokratickosť spomína: „Povahou a zmýšľaním bol od

⁴⁶ Archiv Národního muzea Praha (ďalej ANM), fond (ďalej f.) E. Beneš, škatuľa (ďalej šk.). 49, č. j. 493, Prague, 5. 1. 1931, poznámky L. Strimpla.

⁴⁷ ANM, f. E. Beneš, šk. 49, č. j. 494, Poznámky Hany Ponickéj. Pozri tiež: Literární archiv, Památník národního písemnictví (ďalej LA PNP), f. Zvěřina, L. N., Milan Rastislav Štefánik, rodopisné poznámky.

⁴⁸ POLÍVKA, Vladimír (ed.). *Korespondencia Dr. Milana Rastislava Štefánika*. Banská Bystrica: vlastný náklad, 1928, s. 9.

⁴⁹ WEISS, Louise. *Mémoires d'une Européenne 1893 – 1919*. Paris: Payot, 1970, s. 291.

⁵⁰ NEUMANNOVÁ-ŽILKOVÁ, Marie. Dr. Milan R. Štefánik v mých vzpomínkách. In BARTUŠEK, Josef (ed.). *Štefánik. Kniha druhá: vzpomínky, dokumenty a jiné příspěvky*. Praha: Svaz slovenského studentstva, 1938, s. 138.

základov aristokrat, až do takej miery, ako som to len málokedy u niekoho videl. Vždy sa mi to zdalo zvláštne, pretože sa narodil v prostredí síce vysoko váženom, ale jednoduchom... Prirodzeným dôsledkom aristokratických sklonov boli protidemokratické názory. O to viac, že pre vedomie vlastnej ceny už vopred pokladal za neprípustné a dokonca nespravodlivé, aby aspoň teoreticky jeho hlas pri voľbách nezavážil viac ako hlas kohokoľvek menej významného. K tomu sa ešte pridávali racionálne dôvody, ktoré ho doviedli k názoru, že „vláda pre ľud nemôže byť, vládou ľudu.“⁵¹ Alebo v spomienkach na generála Štefánika, ktoré sa nachádzajú v Literárnom archíve Památníku národného písennictví v Prahe, sa môžeme dočítať: „Vôbec neveril v rovnosť medzi ľuďmi...“⁵² Ide pravdepodobne o pamäti pani Boas de Jouvenelovej.

Taktiež si treba uvedomiť, že napr. požiadavka všeobecného volebného práva na začiatku 20. storočia – bola často (avšak nie vždy) požiadavkou volebného práva len pre mužov. Nemožno si teda pliesť našu dnešnú víziu demokracie s víziou, aká existovala na začiatku storočia. Štefánikov model vládnutia nebol totožný s dnešnou formou demokracie, avšak určite ho nemožno označiť za diktatúru. Išlo o akúsi obmedzenú formu demokracie. „*Nie som za všeobecné hlasovacie právo ani za hlasovacie právo všetkých žien. Všetkému sa človek musí učiť. Na všetko sú špecialisti. Ševci, doktori, notári. Keď lekár hovorí pri lôžku nemocného, notár musí mlčať. A do politiky sa pletie každý.*“⁵³ Svoje názory na riadenie Československa vyslovil a ešte viac rozvinul pred Ferdinandom Píseckým, avšak treba pripomenúť, že Štefánik ich často menil a upravoval. Z tohto dôvodu ich chápem viac rámcovo než konkrétne.

Tiež ho často kritizujú, že chcel z Československa monarchiu a nie republiku a tento jeho názor predstavujú ako zastaraný. Avšak ešte vo februári 1916 T. G. Masaryk taktiež požadoval vznik českého kráľovstva.⁵⁴ Štefánik pravdepodobne plánoval pre Slovensko dočasnú diktatúru a týmto spôsobom chcel preklenúť prechodné obdobie, kým si jeho obyvatelia zvyknú na novú formu vlády. Takisto nebol veľmi naklonený ľavicovým tendenciám. Veľmi rázne bojoval proti boľševickej propagande a celkovo neobluboval boľševizmus.⁵⁵ Na druhej strane však najväčšími Štefánikovými podporovateľmi pred prvou svetovou vojnou boli Émile Chautemps a Anatole de Monzie, obaja stojaci v politickom spektre značne naľavo. Tiež ho dosť priťahovali voľnomyšlienkové názory či veľká viera vo vedecký pokrok. Niektoré jeho názory sú veľmi blízke slobodomurárom, avšak jeho príslušnosť k tomuto hnutiu nepredpokladám.

⁵¹ JANIN, Maurice. *Milan Rastislav Štefánik. Příspěvky k poznání jeho života a povahy*. Praha: Obis, 1932, s. 31, 33.

⁵² LA PNP, f. Seldmayerová Oldra, Souvenir sur le general Stephanik, s. 5.

⁵³ PÍSECKÝ, Ferdinand. *M. R. Štefánik v mém denníku*. Bratislava: EOS, 1934, s. 77.

⁵⁴ MASARYK, G., Tomáš. *Europe centrale pangermanique ou une Bohême indépendante*. 1916, s. 6.

⁵⁵ Pozri napríklad: Slovenský národný archív, OF: M.R. Štefánik, šk. 39, i. č. 1110, Štefánikov spor s Polákom.

„Kauza Peroutka“ a budovanie Štefánikovho kultu

Tejto Štefánikovej charakteristiky sa v medzivojnovom období chytil český publicista Ferdinand Peroutka. Vo svojich úvahách uverejnených v článku *Štefánikova smrť* zašiel ďalej, keď zo Štefánika urobil potenciálneho československého diktátora. *„A musíme premýšľať, akú úlohu by bol hral v demokratickej republike tento zarytý individualista s aristokratickými chůtkami, ak by ho osud nebol skolil hneď na samom počiatku. Keď sa začínalo hovoriť o Spoločnosti národov, choval sa k tomu skepticky. Ako všetci konzervatívci veril iba v silnú armádu. Mal v sebe mnoho predpokladov, aby sa stal prívržencom diktatúry a vodcovského princípu. Na akú stranu by sa bol postavil, ak by po rokoch začali tieto myšlienky rozrušovať Európu? A ako veľká by bola v kritической chvíli váha jeho osobnosti? Nepostavil by sa tu proti demokratom, ovenčeným slávou zo zahraničného odboja, fašista, ovenčený rovnakou slávou? A aké by z toho vznikli zmätky? Štefánikovou smrťou bola posilnená prevaha realistov v zahraničnom odboji. Lebo tí, čo prežili, boli realisti. Štefánika by sotva bolo možné dlhodobejšie držať v realizme.“*⁵⁶ F. Peroutka stavia na jednu stranu politiku K. Kramáča a Štefánika a na druhú E. Beneša a T. G. Masaryka. *„Masaryk a Beneš naopak podávali vzorný príklad skutočne demokratickej, ľudovej akcie.“*⁵⁷ Potom F. Peroutka pokračuje: *„Najpravdepodobnejšia je tá možnosť, že by bojová pravica našla po rokoch v ňom vodcu energickejšieho ako iní a ozdobeného revolučnými zásluhami.“*⁵⁸ Treba pripomenúť aj medzinárodný kontext tohto článku, ktorý vyšiel koncom roka 1933, a teda v čase nástupu Adolfa Hitlera k moci v Nemecku. Preto vykreslenie M. R. Štefánika ako potenciálneho fašistu je o to vážnejšie. Samozrejme pojem fašista mal iný obsah pred druhou svetovou vojnou a dnes.

V tomto článku Peroutka podal Štefánikov portrét takým negatívnym spôsobom, že to vyvolalo viaceré polemické reakcie. Napr. M. Janin, o ktorého esej o Štefánikovi sa F. Peroutka opieral, vydal ďalšiu knihu, v ktorej sa od F. Peroutku výrazne dištancuje a snaží sa vyvrátiť niektoré jeho názory.⁵⁹

Otázkou však zostáva, čo F. Peroutka napísaním tohto článku sledoval. Na jednej strane možno vítať kritiku „ikony“ medzivojnového obdobia, avšak tento príspevok pôsobí skôr ako verejná obžaloba než ako snaha o hľadanie akejsi historickej pravdy. *„Článok vyznieval prekvapivo čiernobielo aj pre povrchného a neinformovaného Peroutkovho čitateľa. Také jednoduché ľudské povahy nebývajú.“*⁶⁰ F. Peroutka sa neskôr obhajoval tým, že sa opieral o spomienky ľudí, ktorí Štefánika poznali. *„Dnes sa zdá najpravdepodobnejšie, že oným človekom, ktorý Štefánika poznal a s ktorým Peroutka pri príprave textu hovoril, bol minister*

⁵⁶ PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu 1/2*. Praha: Academia, 2003, s. 571.

⁵⁷ Tamže, s. 572.

⁵⁸ Tamže, s. 574.

⁵⁹ JANIN, Maurice. *M. R. Štefánik*. Bratislava: Nezávislá jednota čsl. Legionárov a Kruh ich priateľov, 1934, 39 s.

⁶⁰ KOSTATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka, život v novinách 1895-1938*. Praha-Lyomyšl: Paseka, 2003, s. 231.

*zahraničných vecí Beneš. Hodnotenie Štefánikovej osobnosti sa prekvapivo kryje s Benešovými názormi na Štefánika tak, ako sú dnes známe z publikovanej korešpondencie Masaryk-Beneš z roku 1919, keď Štefánik ešte žil a keď sa zdalo, že sa Beneš najviac zo všetkého bojí svojej budúcej spolupráce so Štefánikom, keď budú obaja späť v republike.*⁶¹ F. Peroutka však zverejnil iba jeden zo svojich zdrojov – Václava Girsu, ktorý sa so Štefánikom spoznal počas ich pobytu na Sibíri roku 1918 a ich vzťah nebol najlepší. M. Janin napísal o tom v liste E. Benešovi: „*Štefánik ho nemal rád a vyčítal mu jeho súkromný život. Pani B. na Sibíri prezývaná československá Madame de Pompadour.*“⁶²

Ako píše Peroutkov životopisec Pavel Kostatík, tento najvýznamnejší novinár medzivojnového obdobia v ČSR viackrát podporil E. Beneša. „*Omnoho viac v Benešov než v Masarykov prospech sa premenila väčšina Peroutkových článkov, v ktorých menil svoje názory na premiéra Švehlu, Pětku. Benešov vplyv prezradzovali Peroutkove príspevky o Štefánikovi a o Hodžovi, najvýraznejších slovenských politikoch, ktorých oboch považoval Beneš (a s ním aj Peroutka) za mužov, čo ohrozujú jeho ministerskú pozíciu.*“⁶³ Tu však možno vysloviť domnienku, že F. Peroutka nevedomky sadol na lep svojmu informátorovi E. Benešovi. Tak si totiž možno vysvetliť Peroutkovo prekvapenie nad negatívnymi reakciami na jeho článok, a bolo ich neúrekom. Dovtedy sa totiž domnieval, že o Štefánikovi napísal „veľmi priaznivý“ text.⁶⁴ Článok vyvolal v republike veľkú aféru. Nakoniec sa odhodlal celú situáciu urovnať E. Beneš, ktorý uskutočnil turné po Slovensku. Počas neho sa snažil vysvetliť Peroutkov článok⁶⁵ a zrejme takýmto spôsobom si vylepšiť svoj vlastný obraz vo východnej časti ČSR.

Domnievam sa, že Štefánikova historická pamäť sa budoval v prvej ČSR na dvoch úrovniach. Na oficiálnej – výstavba pomníkov, každoročné veľkolepé oslavy na Bradle, množstvo publikácií oslavného, ale aj vedeckého charakteru atď. Na druhej strane však existovala menej viditeľná kampaň znižujúca Štefánikove zásluhy. Podľa historika Jána Mlynárika sa tak začalo diať už za jeho života. „*Štefánik mal mnoho dôvodov, aby sa uňho mohla prejavíť jeho hlboká zatrpknutosť, keď nakoniec videl také odsúvanie slovenských zásluh v zahraničnom odboji o vybojovanie Československej republiky.*“⁶⁶ Pochopiteľne, tieto zásluhy boli mimoriadne silným politickým kapitálom. A tak znižovanie zásluh jedného z účastníkov odboja bolo zvyšovaním zásluh druhého. Na zmeny v poradí triumvirátu Masaryk – Štefánik – Beneš upozornil slovenský historik Ľubomír Lipták. „*Až povojnové tiché prehodnocovanie, pri okázalom vzdávaní pôct Štefánikovi, akosi nebadane toto poradie zmenilo a vytvorilo sa štandardné poradie: Masaryk – Beneš – Štefánik.*“⁶⁷

⁶¹ Tamže, s. 231-232.

⁶² Archiv Akademie věd ČR, Archiv Ústavu T. G. Masaryka (ďalej AAVČR, AÚTGM), f. E. Beneš, svazek IV/2, i.č. 1342, Serre-Izard par Mens, 28. 9. 1925, list M. Janina E. Benešovi.

⁶³ KOSTATÍK, ref. 60, s. 100.

⁶⁴ Tamže, s. 230.

⁶⁵ Tamže, s. 232.

⁶⁶ MLYNÁRIK, Ján. *Cesta ke hvězdám a slobodě*. b. m.: Lidové noviny, 1991, s. 262.

⁶⁷ LIPTÁK, Ľubomír. *Storočie dlhšie ako sto rokov*. Bratislava: Kalligram, 1999, s. 97.

Na jednej strane E. Beneš a T. G. Masaryk verejne oslavovali Štefánikove zásluhy, na druhej strane sa napr. u Masarykovcov často stával terčom ohovárania. „*Prezident sa trochu pousmial, poznamenal, že nestopoval podrobnosti jeho [Štefánikovho] života, ale zo stykov s ním a z práce utvoril si sám o ňom mienku, ktorú by teraz nerád formuloval pre verejnosť. Mám ťažké postavenie najmä voči markíze Benzoniovej, raz pýtala sa ma, či som mal Štefánika rád.*“⁶⁸ Môžeme sa dozvedieť, akými praktikami M. R. Štefánik ohuroval dievčatá, čo T. G. Masaryk odsudzoval. Alebo aj klebety typu, že M. R. Štefánik chcel zrušiť zasnuby s G. Benzoniovou, lebo sa o neho začala zaujímať istá talianska princezná. Tu zohrala svoju úlohu aj mužská márnomyseľnosť, ktorá Masarykovi zrejme cudzia nebola, avšak ani Štefánikovi. V ohováraní Štefánika obzvlášť vynikal jeho priateľ Otakar Španiel.⁶⁹ Podobné informácie sa rozširovali rôznymi kanálmi medzi verejnosťou.

Na pozadí štyroch metodologických prístupov francúzskych historikov k biografickému žánru som sa pokúsil analyzovať korene Štefánikovho „nedemokratizmu“, ak jeho politické presvedčenie tak vôbec môžeme nazvať. Analýzou jeho rodinného prostredia som chcel poukázať na fakt, že Štefánikov vzťah k demokracii ním bol do značnej miery determinovaný, a teda nebol iba jeho úplne nezávislým rozhodnutím. Rozborom Peroutkovho článku som sa snažil poukázať na dvojznačnosť pozícií najbližších Štefánikových spolupracovníkov z prvého československého odboja voči jeho osobe.

Na záver by som sa chcel poďakovať Mgr. Natálii Veselskej, PhD. a PhDr. Michalovi Pullmannovi, PhD. za ich cenné pripomienky k tomuto článku.

Cítuj:

KŠIŇAN, Michal: Jedinec v spoločnosti. Úvaha o biografickom prístupe na príklade M. R. Štefánika.

In *Forum Historiae*, 2010, roč. 4, č. 1. ISSN 1337-6861

http://www.forumhistoriae.sk/FH1_2010/texty_1_2010/ksinan.pdf

...

Mgr. Michal Kšiňan, MAS. je doktorandom Historického ústavu SAV a Université Paris I Panthéon-Sorbonne. Je autorom viacerých článkov o M. R. Štefánikovi, ale aj o francúzskej historiografii či identitách. Je spoluautorom knihy dokumentov: La mémoire conservée du général Milan Rastislav Štefánik dans les archives du Service historique de la Défense (Paríž 2008). Jej slovenský preklad vyšiel v roku 2009 pod názvom: Generál Milan Rastislav Štefánik v archívnych dokumentoch Historickéj služby francúzskeho ministerstva obrany. Kontakt: histksin@savba.sk

⁶⁸ GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, Anna. *U Masarykovcov, Spomienky osobnej archivárky T. G. Masaryka*. Bratislava: AEP, 1995, s. 24.

⁶⁹ AAVČR, AÚTGM, f. TGM, Republika, šk. 424, inv. č. 67.